

مدیریت فرایند و توسعه

Management & Development Process

چکیده

برای مبادلات تجاری و بازرگانی در یک بازار مشترک اسلامی، وجود پول واحد مشترک، ضرورتی انکارناپذیر است. وجود پول مشترک اسلامی، زمانی اهمیت می‌یابد که در فرایند مبادلات بین کشورهای اسلامی عضو جامعه بازار مشترک اسلامی، استفاده از ارزهایی مانند یورو و دلار، سبب تزریق سرمایه کشورهای اسلامی به اقتصاد کشورهای غربی و اروپایی شود، در حالی که بخش‌های اقتصادی کشورهای اسلامی، نیاز روزافزون به سرمایه و نقدینگی برای تزریق به بخش تولید و صنایع دارد. ایجاد بازار مشترک اسلامی و رواج پول مشترک بین دولت‌های اسلامی، منافع زیادی دارد که هدایت و بکارگیری سرمایه‌های مسلمانان به منظور توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی، ظهور قدرت اقتصادی، سیاسی و اسلامی در حوزه جهانی، شتاب در رونق مبادلات تجاری بین کشورهای اسلامی، گسترش همه‌جانبه مناسبات بین کشورهای اسلامی، گسترش منابع اخذ مالیات دولت‌ها، کاهش فقر و بهبود رفاه افراد، و کاهش نرخ بهره است. علاوه بر این، زیان‌ها و هزینه پول مشترک اسلامی را می‌توان کاهش استقلال دولت‌های اسلامی در اتخاذ سیاست‌های مستقل پولی و مالی، تفاوت در ترجیحات درباره تورم و بیکاری کشورها، و آثار متقابل اقتصاد یک کشور بر عضو بازار مشترک، و مالیات تورمی دانست. ولی ظاهراً در کل منافع بیشتر از هزینه‌ها است و تأسیس بازار مشترک اسلامی و رواج پول مشترک، با توجه به بحران اقتصادی جهان، راهی برای خروج از این وضعیت خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: پول مشترک اسلامی، بازار مشترک اسلامی،

اتحادیه پولی، یکپارچگی پولی

طبقه‌بندی JEL: E44, E42, J51

منافع و هزینه‌های پول مشترک در بازار مشترک اسلامی

احسان رجبی

منافع و هزینه‌های پول مشترک در بازارهای مشترک اسلامی

احسان رجبی^۱

مقدمه

در سال‌های اخیر، تحولات اقتصادی، جامعه جهانی را به سمت ترکیب قدرت‌های اقتصادی در سطح منطقه‌ای، برای ایجاد قدرت بزرگ اقتصادی سوق داده است. منافع و مزایای این گونه اتحادیه‌های منطقه‌ای، موجب رشد انگیزه کشورها شده است و کشورها با الگوبرداری از نمونه‌های موفق، مانند اتحادیه اروپا^۲، برای تقویت روابط اقتصادی و سیاسی در سطح منطقه‌ای، به منظور ایجاد بازارهای مشترک^۳ تلاش کرده است.

کشورهای اروپایی بعد از جنگ جهانی دوم تصمیم گرفتند تا ارتباط‌های قوی تجاری و سیاسی برقرار کنند و بسیار زودتر از هر کشوری، به منافع و مزایای یکپارچگی اقتصادی و سیاسی^۴ آن پی بردند و در طول مدت زمان مشخص، به ایجاد اتحادیه اروپا پرداختند. آنها در این فرایند توانستند چنان تحول اقتصادی در اقتصادهای ملی خود ایجاد کنند که اروپا را به یکی از قدرت‌های اقتصادی و سیاسی جهانی تبدیل کرد و اروپای متحد، بسیار قدرتمندتر از اروپای قبلی شد.

موضوع ایجاد اتحادیه‌ها و همکاری‌های اقتصادی بین کشورهای اسلامی، سال‌های طولانی در دستورکار مجمع‌های بین‌المللی اسلامی، مانند سازمان کنفرانس اسلامی^۵، شورای همکاری خلیج فارس^۶ و غیره بوده است، ولی بیشتر به دلیل

۱. دانشجوی دکتری اقتصاد مالی
دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه
پوترای - یو پی ام مالزی

University Putra Malaysia
rajabi.ehsan63@gmail.com

2. European Union

3. Common Market

4. Economical and Political Integration

5. Organization of Islamic Cooperation

6. Cooperation Council of Persian
Gulf

مسائل سیاسی یا اجتماعی، هیچ‌گاه کشورهای اسلامی موفق به گسترش روابط اقتصادی و سیاسی همه‌جانبه با سایر کشورهای اسلامی در سطح ایجاد بازار مشترک و اتحادیه کشورهای اسلامی^۱ نشده است.

در پژوهش حاضر، تلاش می‌شود که موضوع یکپارچگی پولی و رواج پول مشترک اسلامی^۲ که جزء مهم‌ترین پیشنهادهای لازم برای ایجاد بازار مشترک اسلامی است، مورد ارزیابی قرار گیرد و منافع و هزینه‌های اقتصادی آن روشن گردد.

اهداف و ضرورت تشکیل بازار مشترک اسلامی

اتحاد، می‌تواند خاستگاه‌های فکری، عقیدتی، اقتصادی، سیاسی و حتی اجتماعی داشته باشد؛ می‌تواند به جوامع انسانی یا افراد مختلف شکل دهد و آن را نهادینه کند و در نتیجه در لوای یک "اتحادیه"، راه رسیدن به اهداف و مقاصد را کوتاه‌تر کند. با نگاهی به پیشینه اتحادیه‌های بشری در طول تاریخ، این واقعیت به دست می‌آید که همواره اتحادیه‌ها در سایه "منافع مشترک" شکل گرفته است و این منافع مشترک می‌توانسته اقتصادی، سیاسی یا فرهنگی و اعتقادی باشد.

در دنیای امروز که با الگو و مدل "جهانی‌سازی" تعریف و شناسایی می‌شود، تمایل به ایجاد اتحادیه‌های گوناگون افزایش یافته است. افزایش رو به رشد نیازها و خواسته‌های بشری، رشد میزان رفاه در سایه فناوری جدید، زمینه‌های وابستگی متقابل و چندجانبه را افزایش داده است. این زمینه‌های وابستگی متقابل، به ایجاد سازمان‌ها یا سازوکارهایی می‌انجامد که فضایی مطمئن و مستمر برای پاسخگویی به نیازهای بشری است.

علاوه بر این، برخی معتقدند که کل جهان در حال جهانی شدن است؛ به این معنا که جهانی سازی در قلمرو یکپارچه جهانی در حال حرکت است و می‌خواهد از جهان یک "دهکده جهانی" بسازد و این سیر خطی، همپه مناطق و کشورهای مختلف را پوشش می‌دهد. ولی دیدگاه دیگری نیز وجود دارد که در آن جهانی شدن، قبل از هر چیز، "منطقه‌ای شدن" جهان محسوب می‌شود و ایجاد اتحادیه‌های بزرگ میان کشورهای منطقه، به آن مربوط است. با این دیدگاه، "جهانی شدن"، جهانی کردن همه مناطق با خصوصیات مختلف نیست؛ بلکه

1. Islamic Countries Union
2. Islamic Common Money

جهانی شدن، عمومی کردن نیازها، خواسته‌ها و منافع در مناطق و کشورهایی است که سوابق و تاریخ مشترک دارد و این اشتراک‌ها راه دستیابی به ائتلاف‌ها و اتحادها را هموار می‌کند و ملت‌های مختلف را برای دستیابی به منافع و آمال و آرزوهای مشترک متحد می‌کند.

هویت اسلامی در میان کشورهای مسلمان، می‌تواند محور و هدف مشترکی برای دستیابی به اتحاد میان کشورهای اسلامی باشد و کشورهای مسلمان را در سایه اعتقادات و ارزش‌های دینی، گرد هم آورد و با تأکید بر مشترکات دینی، راه را برای دستیابی به "اتحادیه کشورهای اسلامی" هموار کند. عنصر هویت در تشکیل بسیاری از اتحادیه‌های امروزی، تأثیر مهمی دارد. در تشکیل "اتحادیه اروپا" خواسته‌ها و نیازهای اقتصادی در جای خود، عامل مهمی برای تشکیل این اتحادیه بوده است، ولی هرگز نباید از عامل هویت در استقرار اتحادیه مذکور غفلت کرد. احساس اروپایی بودن، حس مشترکی است که میان کشورهای اروپایی، از ضعیف تا قوی وجود دارد و بسیاری از افراد در مشاجره‌ها و مباحث مربوط به الحاق کشور ترکیه به اتحادیه اروپا، تأکید می‌کنند که ترکیه، یک کشور آسیایی است و هویت اروپایی ندارد؛ گرچه بخشی از قلمرو سرزمینی آن در قاره اروپا است. از این رو، می‌بینیم که هویت و احساس مشترک اروپایی بودن تا چه اندازه توانسته است در تشکیل "اتحادیه اروپا" مؤثر باشد. همین مسئله هویت، با کمی تفاوت در میان خواسته‌ها و تمایلات، برای تشکیل اتحادیه آفریقا مشاهده می‌شود. ملت‌های مختلف آفریقایی، با همه تفاوت‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، برای دستیابی به یک اتحادیه قوی، بر عنصر هویت تأکید می‌کنند. در میان کشورهای اسلامی نیز، احساس و هویت اسلامی به طور محسوس وجود دارد. گرچه تبلیغات منفی رسانه‌های گروهی جهان برای خدشه‌دار کردن هویت اسلامی، سال‌ها است که با بزرگ‌نمایی اختلاف‌ها، سعی در تاریک‌نمایی و کوچک‌انگاری آن کرده است؛ اما "احساس مسلمانی" و "هویت اسلامی" همچنان در میان مسلمانان، روز به روز در حال افزایش است. این احساس زمانی که در مقابل غیرمسلمانان قرار می‌گیرد، نمایان‌تر می‌شود. از این رو، "هویت" می‌تواند برای دستیابی به اتحادیه کشورهای اسلامی، مهم باشد؛ مشروط به اینکه اختلاف‌های زبانی، قومی، اقتصادی و حتی منطقه‌ای، نتواند مانع از بروز احساس "ما" بودن و هویت مسلمانی باشد. در ضمن،

آگاهی‌های ملت‌های مسلمان درباره این هویت، می‌تواند بستری مناسب برای همگرایی‌ها و یکپارچگی میان آنان فراهم کند.

علاوه بر این، امت مسلمان با جمعیتی بیش از یک میلیارد نتوانسته است در معادلات مهم اقتصادی و سیاسی جهانی، تأثیری مهم داشته باشد و کشورهای اسلامی همواره در حوزه‌های سیاسی، اغلب تحت تأثیر سیاست‌های غربی و اروپایی بوده و حوزه اقتصادی نیز وابستگی شدیدی به کالاها و خدمات کشورهای بلوک غرب داشته است. کشورهای اسلامی اغلب جزء کشورهای جهان سوم یا در حال گذار اقتصادی است و در مبادلات بین‌المللی نیز بیشتر صادرات تک‌محصولی و مواد خام مانند فرآورده‌های خام نفتی دارد و در نظام تولید، ضعف‌ها و کاستی‌های عمیقی به لحاظ فناوری و میزان سرمایه‌گذاری داشته است.

در تعالیم عمیق اسلام، مانند قرآن، سنت و احادیث ائمه اطهار، بسیار بر وحدت امت اسلامی تأکید شده، ولی در کشورهای اسلامی هیچ‌گاه به معنای واقعی کلمه، وحدت وجود نداشته است. در کشورهای اروپایی آمریکایی، اهمیت این موضوع بسیار زود درک شده و تحقق یافته است و نمونه بارز آن را می‌توان در اتحادیه اروپا مشاهده کرد.

اگر اثر یکپارچگی اقتصادی و سیاسی کشورهای اروپایی در توسعه اقتصادی کشورهای عضو این اتحادیه مشاهده شود، کشورهای اسلامی خواستار تحول فراوانی در وضعیت اقتصادی خواهند شد و وحدت و یکپارچگی کشورهای اسلامی در چارچوب تشکیل بازار مشترک اسلامی ضرورت می‌یابد.

در شکل‌گیری هر بازار مشترکی، اهدافی دنبال می‌شود که موفقیت و شکست آن، در گرو تحقق آنهاست. در ادامه، اهداف پیشنهادی تشکیل بازار مشترک اسلامی بیان می‌شود.

۱. توسعه پایدار و رشد اقتصادی مداوم هر یک از کشورهای اسلامی عضو بازار مشترک

۲. گسترش ارتباطات سیاسی و اقتصادی کشورهای اسلامی

۳. بهبود زندگی مسلمان و کاهش فقر

۴. بهره‌برداری بهتر از عرضه و تقاضای داخلی به منظور گسترش تولیدات داخلی کشورهای اسلامی

۵. دستیابی به ثبات اقتصادی که معلول نوسان‌های بازارهای جهانی است
۶. بهبود شرایط کمی و کیفی اشتغال نیروی کار
۷. افزایش تولید و رقابتی شدن کالای تولید کشورهای اسلامی برای رقابت با کالاهای کشورهای اروپایی و غربی
۸. تشکیل قدرت اقتصادی و سیاسی تأثیرگذار بر معادلات جهانی

پیش‌نیازهای تشکیل بازار مشترک اسلامی

برای ایجاد هر بازار مشترکی، لازم است مجموعه‌ای از پیش‌نیازهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مهیا شود. وجود ارتباط نزدیک و هماهنگی قوی بین کشورهای عضو بازار مشترک و پذیرش سیاست‌های مشترک اقتصادی بازار مشترک، که دولت‌ها باید در اقتصاد خود اعمال کنند، از مهمترین پیش‌نیازهای سیاسی مهم تشکیل بازار مشترک اسلامی است، ولی با توجه به محتوای اقتصادی مقاله حاضر، در ذیل پیش‌نیازهای اقتصادی مطرح می‌شود.

- ۱- تنظیم قوانین و مقررات هماهنگ گمرکی و تعرفه‌ای مشترک
- ۲- تأسیس سازمان تصمیم‌گیری و نظارتی سیاست‌های مشترک تجاری و بازرگانی مشترک بین کشورهای عضو بازار مشترک، مانند پارلمان کشورهای اسلامی^۱
- ۳- ایجاد نهاد سیاست‌گذاری پولی و مالی مشترک کشورهای عضو مانند بانک مرکزی اسلامی^۲
- ۴- ایجاد پول مشترک اسلامی به منظور بکارگیری در مبادلات پولی و مالی بین کشورهای عضو
- ۵- تأسیس سازمان حمایت از توسعه تولید و صادرات
- ۶- تعیین معیار و سهم هر یک از اعضا در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و سیاسی بازار
- ۷- تعهد اعضا به قوانین بازار در اجرای سیاست‌ها در حد کمیت و کیفیت مورد نیاز

1. Islamic Countries Perelman

2. Islamic Central Bank

یکپارچگی پولی و تأسیس پول مشترک اسلامی

یکپارچگی پولی، مرحله نهایی و تکامل یافته یک اتحادیه اقتصادی است که

وجود و ارزش پول مشترک ارائه شده در این نظام یکپارچه پولی، نماد قدرت و اعتبار همکاری‌های کشورهای عضو در چهارچوب بازار مشترک خواهد بود. برای ایجاد یکپارچگی پولی بین کشورهای عضو بازار مشترک اسلامی، نیاز است مراحل طی شود تا کشورهای عضو در پایان بتوانند به تأسیس و رواج پول مشترک اسلامی بپردازند. مراحل مذکور عبارت است از:

- تأسیس بانک مرکزی اسلامی
- تثبیت نرخ ارز^۱ (نرخ تبدیل پول رایج) کشورهای عضو
- تثبیت قیمت‌ها
- هماهنگ کردن سیاست‌های پولی و مالی کشورهای عضو بازار مشترک اسلامی
- رواج پول مشترک اسلامی

۱- تأسیس بانک مرکزی اسلامی

بانک مرکزی مشترک، مهمترین نهاد هماهنگ‌کننده سیاست‌های پولی در سطح یک اتحادیه پولی است که با توجه به سیاست‌های اقتصادی تصویب شده توسط نهاد تصمیم‌ساز اقتصادی در بازار مشترک اسلامی (مانند شورای روسی اتحادیه) بر سیاست‌های پولی و مالی در هر یک اقتصادهای کشورهای اسلامی نظارت و کنترل دارد. به عبارت دیگر، بانک مرکزی هر کشور باید سیاست‌های پولی و مالی کشور خود را بر اساس سیاست‌های ارائه شده توسط بانک مرکزی اسلامی، تنظیم و اجرا کند.

بانک مرکزی اسلامی باید برای ایجاد شرایط لازم در کشورهای اسلامی، به منظور ایجاد یکپارچگی پولی و رواج پول مشترک، اصلاحاتی در کشورهای عضو به شرح ذیل اجرا کند.

۲- تثبیت نرخ ارز کشورهای عضو

در اولین مرحله، بانک مرکزی با کمک دولت‌های اسلامی، نرخ تبدیل پول‌های داخلی هر کشور را نسبت به پول اسلامی تثبیت کند. به دنبال آن نرخ تبدیل پول کشورهای اسلامی نسبت به یکدیگر تثبیت می‌شود. در نتیجه در مراحل انتشار پول مشترک، مشکلی به لحاظ نوسان‌های نرخ ارز وجود نخواهد داشت.

1. Fixed Exchange Rate

منافع و هزینه‌های پول مشترک در بازارهای مشترک اسلامی / احسان رجبی

در جدول (۱)، نرخ برابری پول مشترک کشورهای منتخب اسلامی در برابر دلار در دوره زمانی ۲۰۰۱-۲۰۰۵ بیان شده است.

جدول (۱): نرخ برابری پول ملی کشورهای منتخب در برابر دلار آمریکا
واحد: پول ملی هر کشور

سال	کشور	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵
مصر	۴/۳	۴/۵	۶/۱۵۳	۶/۱	۶	
اندونزی	۱۰۳۸۳	۹۳۹۷/۱	۵۵۷۷/۱	۸۹۳۸/۹	۹۷۰۴/۷	
ایران	۱۷۵۳	۶۹۰۷	۸۱۹۳	۸۶۱۴	۸۹۶۳	
عربستان	۳/۷۴۵	۳/۷۴۵	۳/۷۴۵	۳/۸	۳/۸	
پاکستان	۶۱/۹	۵۹/۷	۵۷/۸	۵۸/۳	۵۹/۵	

منبع: تحقیقات اجتماعی و اقتصادی و مرکز آموزشی برای کشورهای اسلامی (۲۰۰۵-۲۰۰۱)

از جدول فوق، این موضوع استنباط می‌شود که نرخ ارز در کشورهای منتخب که جزء قدرت‌های اقتصادی و سیاسی کشورهای اسلامی است، روند ثابتی را در دوره ۲۰۰۱ الی ۲۰۰۵ داشته است. این موضوع از این لحاظ اهمیت دارد که تثبیت نرخ تبدیل پول رایج کشورهای اسلامی به یکدیگر (نرخ ارز) و نیز نرخ تبدیل پول‌های رایج کشورهای اسلامی نسبت به پول مشترک اسلامی، با مشکل چندانی مواجه نخواهد بود.

۳- تثبیت قیمت‌ها

مرحله بعدی این فرایند، تثبیت قیمت و ایجاد نظام هماهنگ قیمت‌ها در کشورهای عضو است. در این مرحله، نرخ تورم^۱ باید در بازار مشترک اسلامی به سطح مشخصی در یک دوره زمانی مشخص هدایت شود و نوسان‌های موجود در قیمت کالاها به حداقل برسد. در نتیجه، در پایان زمان تعیین شده، میزان تورم در کشورهای عضو بازار مشترک اسلامی به سطح میزان تورم اعلام شده بانک مرکزی اسلامی می‌رسد یا نزدیک می‌شود. در جدول (۲) روند میزان تورم در کشورهای منتخب اسلامی در دوره زمانی ۲۰۰۱-۲۰۰۵ بیان شده است.

جدول (۲): روند میزان تورم در کشورهای منتخب اسلامی (۲۰۰۱-۲۰۰۵)

واحد: درصد

سال	کشور	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵
عربستان	۰/۰۷	۰	۰/۹۱	۰/۱۱	-۱/۱	
مصر	۴/۸	۱۱/۲	۴/۷۳	۲/۳۶	۲/۴۲	
ایران	۱۳/۷۴	۱۴/۸۶	۱۶/۲	۱۴/۲۹	۱۱/۴۳	
اندونزی	-۳۷/۴۷	۴/۹۱	۱/۲	۱۱/۸۴	۱۱/۵	
ترکیه	۸/۷	۸/۷۹	۲۵/۱۱	۴۴/۹۵	۵۴/۴	
پاکستان	۹/۹	۸/۳۷	۳/۴۴	۳/۴	۳/۱	

منبع: تحقیقات اجتماعی و اقتصادی و مرکز آموزشی برای کشورهای اسلامی (۲۰۰۵-۲۰۰۱)

از جدول فوق این موضوع استنباط می‌شود که در بعضی از کشورها مانند مالزی و ترکیه، نوسان‌های میزان تورم بسیار زیاد است و میزان تورم نیز در کشورهای مذکور، بسیار با یکدیگر متفاوت است. در نتیجه ظاهراً طی کردن این مرحله، دشوارترین مرحله اصلاحات اقتصادی برای یکپارچگی اقتصادی است و کشورها باید به بررسی دلایل افزایش قیمت‌ها در اقتصاد بپردازند تا با کنترل تورم داخلی، شرایط مورد نیاز اتحادیه را فراهم کنند.

تورم در یک کشور، معلول عوامل مختلفی است و از آنجایی که کشورهای اسلامی، بیشتر در حال توسعه محسوب می‌شود، تورم در آنها بیشتر از نوع تورم ساختاری^۱ یا ناشی از شوک‌های نفتی^۲ است. به منظور کنترل این نوع تورم، باید در اقتصاد هر کشور با توجه به وضعیت اقتصادی آن، اصلاحاتی در حوزه کنترل کسری بودجه دولت^۳ و نحوه تأمین مالی آن، نظارت و کنترل حجم نقدینگی^۴ و انتشار پول، حذف تدریجی یارانه، خصوصی‌سازی^۵ و کاهش تصدی دولت در اقتصاد، کنترل بر نحوه خرج کردن درآمدهای نفتی در اقتصاد و انضباط مالی دولت، بررسی و مهار کسری در تراز پرداخت‌ها و بسیاری از شاخص‌های کلان اقتصادی اثرگذار بر تورم انجام شود.

بانک مرکزی اسلامی وظیفه دارد که با بررسی دقیق کاستی‌ها و ضعف‌های اقتصادی هر کشور، رهنمودهای سیاستی لازم را ارائه کند و با کمک سازمان

1. Structural Inflation
2. Oil Sock
3. Defiant Government Budget
4. Liquidity Control
5. Privatization

حمایت از تولید و صادرات که صندوق حمایت بخش‌های مختلف اقتصادی است، با تزریق سرمایه مورد نیاز صنایع، به اصلاحات و توسعه اقتصادی کشورهای عضو بازار مشترک کمک کند. البته ابتدا با توجه به قدرت اقتصادی هر کشور، سهم آن از پرداخت حق عضویت در سازمان حمایت تولید و صادرات، مشخص و پرداخت گردد. فرایند تقسیم قدرت بین اعضای اتحادیه را به لحاظ سیاسی و اقتصادی می‌توان بررسی کرد. این کار در ابتدا با توجه به نفوذ سیاسی بین‌المللی و بررسی توان اقتصادی هر کشور - از طریق بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی - انجام می‌شود. البته بررسی این موضوع، از اهداف پژوهش حاضر نیست و در پژوهش دیگری می‌توان به بررسی آن پرداخت.

۴- هماهنگ کردن سیاست‌های پولی و مالی کشورهای عضو بازار مشترک اسلامی

در ناحیه‌ای که اتحادیه پولی برقرار می‌شود، کشورهای عضو باید سیاست‌های پولی و مالی خود را در جهت سیاست‌های کلی و رسمی اتحادیه تنظیم کنند. این سیاست‌ها باید در جهت یکدیگر باشند و بانک‌های مرکزی کشورهای عضو بر عملکرد و صحت اجرای سیاست‌های اتحادیه حوزه مالی و پولی دولت نظارت دارد.

به عبارت دیگر، بانک مرکزی و نهاد بودجه‌ریزی اقتصادی هر کشور، باید ارتباط قوی و نزدیکی با بانک مرکزی اسلامی داشته باشد و مجری قوانین آن شود. در نهایت، کشورهایی که توانسته در وضعیت اقتصادی خود تحول ایجاد کنند و خود را با معیارهای اقتصادی هماهنگ کرده‌اند که شرط پیوستن به بازار مشترک اسلامی و ناحیه پولی مشترک اسلامی است، می‌توانند در بازار مشترک اسلامی عضو شوند.

۵- رواج پول مشترک اسلامی

در این مرحله، منابع مالی و پشتوانه انتشار پول مشترک اسلامی باید معین شود و کشورهای که شرایط عضویت را در ناحیه پولی مشترک کسب کردند، با توجه به سطح توسعه اقتصادی و شاخص‌های کلان اقتصاد، سهم خود را از پشتوانه‌های پول مشترک بپردازند. این پشتوانه‌ها می‌تواند طلا و پول ملی هر کشور و سایر

دخایر معتبر بین‌المللی باشد. این موضوع اهمیت دارد که برای دور ماندن ارزش پول اسلامی از نوسان‌های ارزی دلار و یورو، حجم اثر آن در پشتوانه پول مشترک، باید محدود و در طول دوره معین زمانی بعد از انتشار پول حذف شود.

منافع یکپارچگی پولی و پول مشترک اسلامی

در ادامه، مزایا و منافع ایجاد پول مشترک اسلامی و اتحادیه پولی اسلامی مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

الف- هدایت و بکارگیری سرمایه‌های مسلمانان برای توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی

اگر مسلمانان سرمایه‌های عظیم پولی و ارزی خود را به صورت پول اسلامی نگهداری کنند و دولت‌ها ذخایر ارزی خود را که بیشتر به صورت دلار و یورو است، به پول مشترک اسلامی تبدیل کنند، سایر سرمایه‌های مسلمانان به جای اینکه به رشد و توسعه کشورهای اروپایی و آمریکا کمک کند، به بخش اقتصادی کشور خودشان که بیشتر با مشکل نقدینگی مواجه است، تزریق خواهد شد و این به معنای تحولی عظیم در حوزه تولید و توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی است (چودھاری^۱، ۲۰۰۵).

در جدول (۳)، درآمد حاصل از صادرات کالا و خدمات تعدادی از کشورهای اسلامی بیان شده است که با جمع این اعداد در طول یک سال، درآمد ارزی کشورهای اسلامی، حدود ۲۰۰۰۰۰ میلیون دلار است که به جای اینکه در جریان تولید کشورهای اسلامی وارد شود، به اقتصاد کشورهای اروپایی و آمریکا کمک می‌کند. در حالی که با جایگزین شدن پول مشترک اسلامی، منافع حاصل از انتشار پول، به عنوان سرمایه به صنایع و بخش تولید کشورهای اسلامی تزریق خواهد شد.

1. Masudul Alam Choudhury

جدول (۳): درآمدهای حاصل از صادرات کشورهای منتخب اسلامی (۲۰۰۵)

واحد: میلیون دلار

کشور	سال
۲۰۰۵	
۳۲۷۷۴	اندونزی
۲۴۰۷۴	عربستان
۲۰۵۰۸	مصر
۵۰۴۰۲	ترکیه
۹۸۱۷	پاکستان
۱۱۸۷	سنگال

منبع: تحقیقات اجتماعی و اقتصادی و مرکز آموزشی برای کشورهای اسلامی (۲۰۰۵)

همچنین بکارگیری این سرمایه‌ها در فرایند تولید کشورهای اسلامی، بر توزیع درآمد کشورهای اسلامی تأثیر خواهد گذاشت و با رونق اقتصادی ناشی از آن، حرکت رو به رشد بخش تولید، مالیات‌های اسلامی (خمس و زکات) و منابع اخذ مالیات‌های دولت‌ها افزایش خواهد یافت که این موضوع، موجب کاهش اختلاف طبقاتی و کاهش فقر در جوامع مسلمانان و افزایش رفاه جوامع اسلامی خواهد شد. همچنین با افزایش سرمایه‌گذاری در اقتصاد کشورهای اسلامی (یعنی با افزایش عرضه سرمایه)، نرخ بهره کاهش خواهد یافت و این موضوع، می‌تواند باعث همگرایی بیشتر نرخ بهره بازارهای مالی و سرمایه‌های بازار مشترک شود. به دنبال آن، هزینه‌های اجاره نهاده سرمایه برای بخش تولید کاهش خواهد یافت و در نتیجه، قیمت تمام شده کالا و خدمات کاهش و قدرت رقابت صنایع کشورهای اسلامی در مقایسه با کالاهای سایر کشورها افزایش می‌یابد. همچنین کاهش نرخ بهره باعث از بین رفتن شبهه‌ها خواهد شد و امکان پیدایش بانکداری اسلامی را در کشورها فراهم خواهد کرد.

ب- ظهور قدرت اقتصادی سیاسی اسلامی در حوزه جهانی

علاوه بر تسریع توسعه اقتصادی کشور اسلامی، کشورهای اسلامی و امت

اسلام به عاملی تأثیرگذار در معادلات و تصمیم‌گیری‌های سیاسی اقتصادی جهان تبدیل خواهند شد و همگان اهمیت حضور مسلمانان را در جهان درک خواهند کرد. در نتیجه سایه وابستگی و تسلط غرب از جهان اسلام دور خواهد شد و مسلمانان به معنای واقعی مستقل خواهند گردید.

ج- شتاب در رونق مبادلات تجاری بین کشورهای اسلامی

وجود پول مشترک در سهولت و سرعت مبادلات تجاری و مالی اعضا، تأثیر مهمی خواهد داشت و هزینه‌های مربوط به انتقال و تبدیل پول را نیز کاهش خواهد داد. علاوه بر این، از آنجایی که نرخ تبدیل پول کشورهای اسلامی به یکدیگر و نرخ تبدیل پول مشترک به پول‌های اسلامی ثابت است، جریان‌های سفته‌بازی بین پول‌های کشورهای عضو بازار مشترک حذف خواهد شد که امنیت اقتصادی مناسبی ایجاد خواهد کرد (سهیل ایلداری، ۱۳۸۲). بهبود امنیت اقتصادی کشورهای عضو نیز عاملی برای جذب سرمایه از سایر کشورهای جهان و سرازیر شدن سرمایه به بازار مشترک اسلامی خواهد شد. در حال حاضر، میزان بسیار کمی از صادرات و واردات کشورهای اسلامی، از مبدأ یا مقصد سایر کشورهای اسلامی است. این موضوع در جدول (۴) بیان شده است.

جدول (۴): درصد صادرات و واردات کشورهای منتخب اسلامی به مقصد یا مبدأ دیگر

کشورهای اسلامی (۲۰۰۵)

واحد: درصد

کشور	صادرات به کشورهای اسلامی	واردات از کشورهای اسلامی
اندونزی	۸	۱۵
ایران	۱۰	۱۸
ترکیه	۱۸	۱۳
عربستان	۱۶	۱۳
بحرین	۱۲	۴۰
نیجریه	۸	۹
پاکستان	۸	۴۰

منبع: تحقیقات اجتماعی و اقتصادی و مرکز آموزشی برای کشورهای اسلامی (۲۰۰۵)

همان طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، صادرات کشورهای منتخب به سایر کشورهای اسلامی، به طور میانگین حدود ۱۱ درصد و واردات نیز ۱۸ درصد است که در سطح بسیار کمی قرار دارد و با انعقاد قراردادهای دو یا چندجانبه و گسترش مبادلات تجاری در چارچوب بازار مشترک اسلامی انتظار می‌رود که کشورهای اسلامی میزان بیشتری از واردات و صادرات خود را داخل بازار مشترک اسلامی انجام دهند. به عبارت دیگر، کشورهای مسلمان کالا و خدمات مورد نیاز و تولید خود را در داخل بازار اسلامی عرضه یا تقاضا کنند.

در حال حاضر، میزان صادرات و واردات بسیاری از کشورهای اسلامی با سایر کشورها فراوان ولی گردش مالی میان کشورهای اسلامی ناچیز است و بیش از آنکه کشورهای اسلامی با هم روابط تجاری و اقتصادی مستحکم‌تری داشته باشند، با سایر کشورها روابط اقتصادی بیشتری دارند و این فاصله اقتصادی میان کشورهای اسلامی، انگیزه‌ها را برای وفاق و یکپارچگی کاهش می‌دهد.

د- گسترش همه‌جانبه مناسبات میان کشورهای اسلامی

تشکیل اتحادیه پولی، منافع و هزینه‌هایی دارد. یکی از منافع این است که تجار دیگر نگران تغییرات پیش‌بینی نشده در نرخ ارز نخواهند بود. فرض کنید که یک فروشنده کامپیوتر در آلمان بخواهد بین دو گزینه خرید از یک عرضه‌کننده در آمریکا بر حسب دلار و خرید از یک عرضه‌کننده در فرانسه بر حسب یورو، یکی را انتخاب کند و بخواهد این هزینه را هنگام تحویل جنس پرداخت کند.

حتی اگر قیمتی که عرضه‌کننده آمریکایی مطالبه می‌کند، پس از تبدیل از دلار به یورو، بر حسب نرخ ارز حاکم، کمتر از قیمت مورد درخواست عرضه‌کننده فرانسوی باشد، این خطر وجود دارد که ارزش دلار، پیش از زمان پرداخت افزایش یابد و هزینه خرید این کامپیوترها بر حسب یورو زیادتر شود و از این طریق، سود این تاجر کاهش یابد. حتی در صورتی که وی انتظار داشته باشد قیمت واردات کاهش یابد، باز هم به نظر وی، این امر ارزش آن را ندارد که ریسک یک اشتباه را متحمل شود. اتحادیه پولی مانند همه نظام‌های نرخ ارز ثابت، این مخاطره را از میان می‌برد.

یکی از آثار این وضعیت، افزایش تجارت بین‌المللی میان اعضای اتحادیه

خواهد بود. همین استدلال را می‌توان درباره سرمایه‌گذاری بین‌المللی نیز مطرح کرد. وقتی یک سرمایه‌گذار اروپایی، خرید یک شرکت تولیدی کامپیوتر را در آمریکا مورد بررسی قرار می‌دهد، ارزش سود پس از تبدیل از دلار به یورو برای وی به شکل حتمی مشخص نخواهد بود.

وجود ارتباط قوی اقتصادی و سیاسی بین کشورهای اسلامی، می‌تواند سایر مناسبات را بین بخش‌های اقتصادی و غیره توسعه بخشد. برای مثال، محدودیت‌های انتقال فناوری و علم بین کشورهای عضو کاهش خواهد یافت و علاوه بر این اثر مثبت، تولید علم و میزان آگاهی مسلمانان افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر، امت مسلمان در همه امور اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و دینی وحدت خواهد یافت که بسیار اهمیت دارد.

ه- یکپارچگی و کاهش مخاطره در اقتصاد کشورهای اسلامی

در چارچوب نظریه منطقه پول بهینه، ایجاد یک نظام پرداخت ویژه (مانند پول مشترک) بین کشورهای عضو یک ناحیه پولی، از مخاطره تغییر ارزش پول‌ها نسبت به یکدیگر جلوگیری می‌کند و این منجر به ایجاد یک محیط مطمئن اقتصادی برای فعالیت می‌شود. در نتیجه، این وضعیت، میزان مخاطره اقتصادی یک جامعه را کاهش می‌دهد و موجب جذب سرمایه‌های خارجی و ایجاد انگیزه برای تولید در بنگاه‌ها خواهد شد (وارد، ۲۰۰۰).

هزینه‌های یکپارچگی پولی و رواج پول مشترک اسلامی

ایجاد ناحیه مشترک پولی اسلامی، علاوه بر منافع، هزینه‌هایی نیز دارد. در این بخش، هزینه‌های یکپارچگی پولی و رواج پول مشترک اسلامی بررسی می‌شود.

الف- کاهش استقلال دولت‌های اسلامی در اتخاذ سیاست‌های مستقل پولی و مالی

به دنبال نظارت و ارائه سیاست‌های مشترک پولی در سطح ناحیه پولی مشترک توسط بانک مرکزی اسلامی، دولت‌ها در تنظیم و اجرای سیاست پولی و مالی، مستقل نیستند و سیاست‌های اقتصادی خود را باید در مسیر سیاست‌های کلی تصویب شده توسط همه اعضای بازار مشترک اسلامی تهیه و تنظیم کنند.

I. Warde, I (2000)

البته این یک روی سکه است و روی دیگر آن، انضباط مالی و پولی دولت خواهد بود، به این معنا که دولت دیگر دور از منافع عده‌ای خاص که تصمیم‌های دولت را در اختیار دارند، سیاست اتخاذ نمی‌کند و به هر دلیل، مانند کسری بودجه به انتشار پولی و اتخاذ سایر سیاست‌های پولی و مالی نمی‌پردازد که در بلندمدت برای اقتصاد کشور، نتایج اقتصادی و سیاسی مفیدی ندارد.

ب- هزینه‌های ناشی از ترجیحات متفاوت درباره تورم و بیکاری

در کشورهای مختلف، ترجیحات و عکس‌العمل‌های اقتصادی متفاوتی به تورم و بیکاری وجود دارد و هدایت و اجبار همه کشورها به یک سطح تورم و میزان بیکاری یکسان، می‌تواند در کشوری که حساسیت فراوانی به تورم دارد، موجب شود که با کاهش نرخ بیکاری، نرخ تورم به شدت افزایش یابد و در عمل نرخ تورم و نرخ بیکاری، هدف قابل دسترس نباشد. در حالی که در کشور دیگر، به دلیل حساسیت کمتر به تورم، با همان میزان تغییر در نرخ بیکاری، می‌تواند تورم چندان تغییر نکند. به عبارت دیگر، تفاوت در شکل منحنی فیلپس هر کشور، اتخاذ سیاست هماهنگ و یکسان برای آن در سطح ناحیه پولی مشترک، در همه کشورها با مشکل روبرو می‌کند.

ج- هزینه‌های ناشی از تفاوت در نرخ رشد کشورهای اسلامی

از آنجایی که در سطح توسعه اقتصادی و میزان رشد کشورها تفاوت وجود دارد، در نتیجه، صادرات و واردات برخی از کشورها، بیشتر از سایر اعضا بازار مشترک است و این موضوع، باعث اختلاف در تراز پرداخت‌ها برخی از کشورها می‌شود. این موضوع بر ارزش پول ملی هر کشور و ارزش پول مشترک اسلامی تأثیر می‌گذارد و در شرایطی پدید می‌آید که کشورها در آغاز پیوستن به پول مشترک اسلامی، نرخ تبدیل پول‌های خود را به یکدیگر ثابت کرده بودند.

این مشکل از طریق حمایت صنایع کشورهای ضعیف برای صادرات بیشتر از طریق سرمایه‌گذاری و وام دادن سازمان حمایتی توسعه تولید صادرات که در ابتدا پیش‌بینی شده بود، می‌تواند کاهش یابد (راحتی، ۱۳۷۸).

د- آثار متقابل اقتصادها بر یکدیگر

در شرایط اقتصادی اتحادیه پیشرفت اقتصادی یک کشور، اثر خارجی مثبت بر سایر کشورها دارد و ورشکستگی اقتصاد و کسر بودجه و بحران‌های اقتصادی هر عضو بر اقتصاد سایر اعضای اتحادیه مؤثر است. این بدین معنا است که با ورود یک کشور به بحران اقتصادی، این مشکل از طریق نظام پولی و مالی و بازار سرمایه به سایر اعضا سرایت خواهد کرد و سایر اقتصادها نیز از طریق آن وارد بحران خواهد شد. این موضوع آثار متقابل اقتصادی منفی، یک از بزرگ‌ترین مضرات وجود چنین اتحادیه‌هایی است.

در کل، همواره منافع تأسیس بازار مشترک اسلامی بر مضرات و هزینه‌های آن پیشی خواهد گرفت و مسلم است که این نکته برای رشد و ترقی اقتصاد کشورهای اسلامی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

ه- مالیات تورمی

بکارگیری سیاست‌های پولی و مالی برای تثبیت اقتصادی، باعث شده است ابزار سیاسی مهمی در اختیار حکومت‌ها قرار گیرد که به ویژه در دوره‌های نزدیک به انتخابات، بتوانند از آن بهره‌برداری کنند. ریشه مالیات تورمی، خلق پول از طریق اسفراض دولت از بانک مرکزی است. این کار، مسأله درآمدی برای دولت ایجاد می‌کند که هزینه آن با تأخیر و در قالب افزایش نرخ تورم، در دوره بعد ظاهر می‌شود. با ایجاد ارز مشترک، تصمیم‌های پولی در نهادی چندملیتی و با توافق اعضا اتخاذ می‌شود و در نتیجه دولت‌ها از یک منبع کم‌هزینه به لحاظ اقتصادی و کارآمد به لحاظ سیاسی محروم می‌گردد. بدیهی است که در چنین شرایطی، دولت‌ها بدهی خارجی را با مالیات تورمی جایگزین کنند و برای تأمین مالی، به استقراض از سایر کشورهای عضو اتحادیه پولی بپردازند. بدون شک، کشورها و به ویژه دولت‌ها برای ورود به این اتحادیه‌های پولی، هزینه‌هایی مانند محروم شدن از مالیات تورمی و منافی مانند بهره‌مندی از وام‌های خارجی را مورد توجه قرار می‌دهند.

و- آسیب‌پذیری جمعی

یکی از آثار مهم ایجاد پول مشترک این است که در صورت بروز مشکل، همه

اعضا دچار مشکل می‌شوند. اگر ریشه مشکل، خارج از کشورهای عضو و مربوط به تحولات اقتصاد بین‌الملل باشد، آسیب‌پذیری جمعی پدیده‌ای مطلوب است، زیرا هزینه‌ها تقسیم می‌شود. اما تعارض زمانی پدید می‌آید که منشأ بروز بحران، درون کشورهای عضو باشد. فرض کنید که یکی از کشورهای عضو به دلیل مسائل سیاسی، با قدرت‌های بزرگ جهانی درگیر چالش شود این موضوع هم از لحاظ اقتصادی و هم از لحاظ سیاسی بر کشورهای عضو بازار مشترک قابل اهمیت است. در هر صورت، تأثیرپذیری کشورهای عضو از وقایع اقتصادی و سیاسی سایر کشورهای عضو اتحادیه در مسیر ایجاد پول مشترک باید مورد توجه قرار گیرد. در این مسأله، لزوم یکپارچگی سیاسی پیش از اتحاد اقتصادی مورد تأکید قرار می‌گیرد (پورهاشمی، ۱۳۸۴).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پیدایش بازار مشترک اسلامی و پول مشترک اسلامی، دستاورد مهمی است که می‌تواند وضعیت اقتصادی و سیاسی مسلمانان را دچار تحول کند و تحقق آن، دنیای اسلام را به قدرت جهانی تبدیل می‌کند. علاوه بر این، عدم گسترش روابط سیاسی و اقتصادی کشورهای اسلامی با یکدیگر، با توجه به رشد و توسعه کشورهای توسعه‌یافته، نظیر کشورهای اروپایی و آمریکا می‌تواند عامل عقب‌ماندگی کشورهای اسلامی و پیدایش دورنمای تاریکی برای امت اسلامی باشد.

تحقق یک بازار مشترک اسلامی و رواج پول مشترک بین دولت‌های اسلامی منافع زیادی دارد که عبارت است از: هدایت و بکارگیری سرمایه‌های مسلمانان به منظور توسعه اقتصادی کشورهای اسلامی، ظهور قدرت اقتصادی سیاسی اسلامی در حوزه جهانی، شتاب در رونق مبادلات تجاری بین کشورهای اسلامی، گسترش همه‌جانبه مناسبات بین کشورهای اسلامی، یکپارچگی و کاهش مخاطره در اقتصاد کشورهای اسلامی، گسترش منابع اخذ مالیات دولت‌ها، کاهش فقر و بهبود میزان رفاه افراد، کاهش نرخ بهره و بهای تمام شده کالا و خدمات، افزایش توان رقابت صنایع در برای صنایع کشورهای توسعه یافته.

علاوه بر این، مضرات و هزینه ایجاد اتحادیه پولی عبارت است از: کاهش

استقلال دولت‌های اسلامی در اتخاذ سیاست‌های مستقل پولی و مالی، هزینه‌های ناشی از ترجیحات متفاوت درباره تورم و بیکاری، تحمیل هزینه‌های ناشی از تفاوت در نرخ رشد اقتصادی کشورهای اسلامی و آثار متقابل عملکرد اقتصاد یک کشور بر اقتصاد سایر اعضا.

در نتیجه با توجه به تحلیل اقتصادی، همواره منافع پول مشترک بیشتر از هزینه آن است و به کشورهای اسلامی پیشنهاد می‌گردد که با توجه شرایط اقتصادی کنونی و وجود رکود اقتصادی، ایجاد و رواج پول مشترک اسلامی، یکی از بهترین تصمیم‌ها برای رهایی از وضعیت موجود خواهد بود.

منابع

الف) فارسی

- ایلداری، سهیل (۱۳۸۲). پول واحد کشورهای حوزه خلیج فارس. فصلنامه بانک صادرات ایران، شماره ۲۶، ۷۸.
- پورهاشمی، عباس (۱۳۸۴). اتحادیه کشورهای اسلامی عوامل بازدارنده و راهکارهای پیشبرد. پگاه حوزه، شماره ۱۷۴ صفحه ۲۸-۱۰.
- راحتی، خلیل (۱۳۷۸). مسائل و مشکلات یکپارچگی پولی مورد مطالعه اتحادیه اقتصادی اروپا (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه اصفهان.

ب) انگلیسی

- Choudhury, M.A. (2005). Islamic Money against the Euro and the Dollar in Harmonizing Development and Financial Instruments by Shariah Rules for Emetic Integration. International Islamic University. Chittagong, Bangladesh.
- Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries (SESRTC), Republic of Turkey, www.sesrtc.org, of Report 2001-2005, Statistical
- Warde, I (2000). *Islamic Finance in the Global Economy*. Edinburgh University Press.